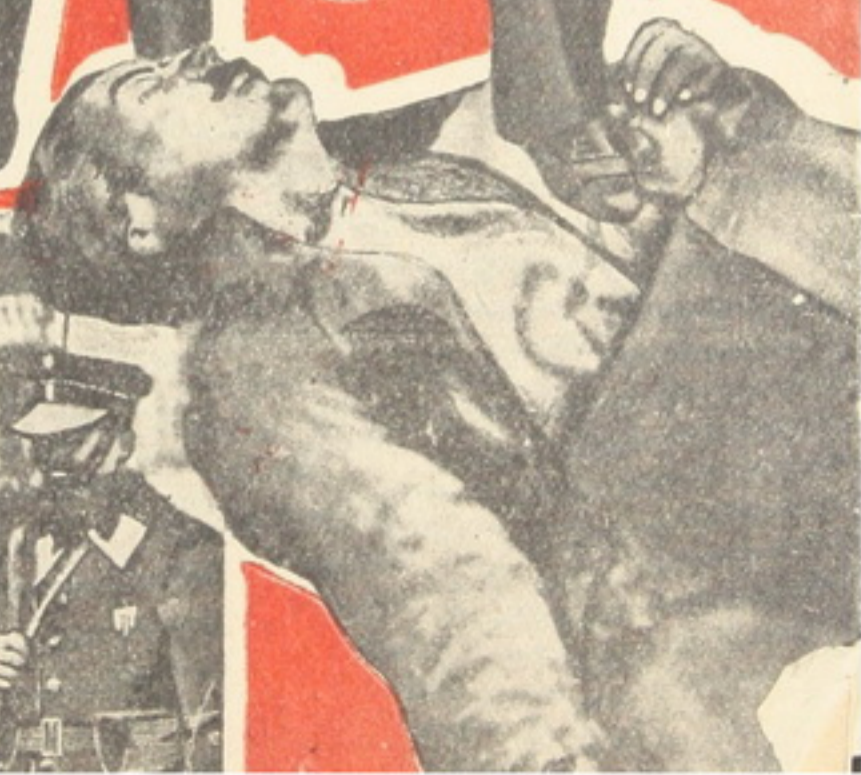

ВАС ИЛД АТАМАЛДОР

24760

Handwritten signature

ДАТИГ И
ДАГЦЕТ

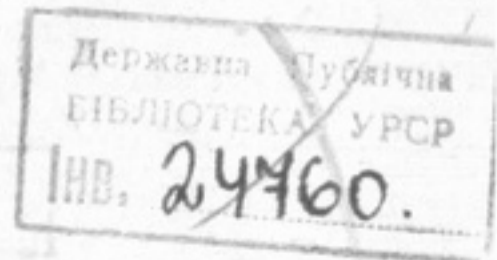

ВАСИЛЬ АТАМАНЮК

БАТІГ І БАГНЕТ

12 сцен з кривавої пацифікації Західньої України
та з інтервенційного готування Польщі

Передмова ДМИТРА РУДИКА

„ЗАХІДНЯ УКРАЇНА“

ХАРКІВ

1932

КИЇВ

Бібліографічний опис дано за автором
у «Літературній Україні»
«Картковий реферат» в іншій по-
зиції України Казиміра Палаца.

Відповід. редактор *І. Ткачук.*
Техн. редактор *П. Гірняк.*
Коректор *О. Атаманюк.*
Художник *Г. Лойко.*

Центральна
наукова бібліотека
АН УРСР
Акт № 197 92
№ 12 652-22

ВНООФ
Звірено 20 07 р.

Київ, 14-та друкарня УПО
вул. Леніна, 19

ПЕРЕДМОВА

Страшна, кривава „пацифікація“ (утихомиріння) Західної України, що її застосував польський фашизм до трудящих Західної України, не вщухає фактично і сьогодні. З особливою силою, з особливим нахабством розгорнулася була т. зв. „пацифікація“ восени 1930 р. Але ж польська буржуазія, підтримана буржуазією українською, і далі не припиняє знущання над трудящими. Змінено дещо форму,—але суть залишилася. Польові суди, часті засуди на смерть—широко розгорнута система арештів, страшні катування у тюрмах, масове безробіття,—непосильні, надмірні податки ліцитація (примусова продаж за несплачені податки або борги) дрібних селянських господарств, льокавти тощо,—побутові факти сьогоднішнього дня на Західній Україні.

Трудящі Західної України під керівництвом КПЗУ ведуть уперту класову боротьбу. Масові страйки з поширеними політичними вимогами, єднання трудящих міста й села для класової боротьби з спільним класовим ворогом, усвідомлення пролетаріатом себе як класи, що свідомо й організовано відбиває напад буржуазії, а то й сама переходить у наступ, переходить до натиску на ворога за свої соціальні інтереси—стає теж побутовим фактом на Західній Україні.

„Село Ломазак в Ковельському повіті було тереном поважних ексцесів. До Ломазак приїхав податковий ексектор з Ковля, Воскович, котрий в товаристві двох поліцаїв і солтиса Карла Рупця приступив до урядових чинностей. В моменті, коли Воскович засеквестрував в одного з місцевих селян свиню й домашні речі, зібралася юрба селян, яка відібрала засеквестровані речі, й оточивши секвестратора й

поліцаїв, унеможливила дальшу езекуційну працю“,—подає журнал „Вікна“ за „Газетою Варшавською“ з 28. IX. 1931 р. І треба було викликати додатково ще поліцаїв, щоб справитися з селом.

В листопаді 1931 р. відбулася перед Львівським окружним судом розправа проти Василя Витвицького, Дмитра Гошовського, Івана Котурбаша, яким прокуратура закидала, що вони викликали в Болехові вулишні розрухи. На ринку в Болехові зібралося біля 160 осіб, які підносили протидержавні окрики тощо. Місцева поліція не в силі була заспокоїти товпи,—визвано було допоміжні сусідні поліційні постерунки.

6. X. 1931 р. в Ясениці Сільній біля Дрогобича відбулася велика демонстрація. В демонстрації взяли участь робітники з Ясениці та з сусідніх сіл. Демонстранти пройшли з Ясениці через Попелі до Бані біля Борислава (центр нафтової промисловости Західньої України).

15. XII. 1931 р. у Львові на вул. Сапіги Львівські комуністи організували біля 8 год. вечора похід і намагалися пройти до центру міста. Дійшло до сутички з поліцією.

Трудяще населення Західньої України, доведене до краю нужди, позбавлене будьяких соціяльних та національних прав, тероризоване фашистівською поліцією, панськими опричниками—не закинуло своєї боротьби під тиском „пацифікації“, а ще ширше розгортає її.

В літературі ще надто мало висвітлено цю боротьбу трудящих Західньої України, мало ще висвітлено й саму „пацифікацію“. Література ще не дала нам повного малюнку борця за соціяльну революцію на Західній Україні у всій його складности, у всій ситуації, що є на сьогодні на цих, окупованих фашизмом, українських землях. Більшість письменників, що торкалися цієї теми, подавали важкі моменти терору над західньо-українськими трудящими, катування трудящих, арешти та страхіття тюремного режиму, що його застосовує фашизм до політичних в'язнів.

»І знову
І знову
І розпач і жах
І серце ізнову
моє на ножах.

Знов бачу
і чую
Як бачив
і знав,
Як давить
Західню Україну
удав.

Удав „дметься і тисне в трудящих тіла“. Свистять уланські шомпола. „Розпука і гнів“ на сьогоднішній Західній Україні.

Таку картину стану на Західній Україні подає Мечислав Гаско у вірші „Західній Україні“ (журнал „Західня Україна“, ч. 10, 1930).

„У місті Львові на вулицях крик.
Рокотом бушує державний погром,
Трудящих розпяли і нищать, катують,
Це ж панська культура, це панський закон“.

пише М. Сугак (вірш „Погром“, там же).

Інакшу картину подає В. Бобинський у вірші „Крик уночі злопотів“ (там же).--Горять панські стоги й обороги, але ніхто не йде рятувати.

„Селяни ставали у вікнах хатів, із клунь
виходили,
постоявши йшли на солому, лягали і спали,
не спавши“.

„Кричала старенька бабуся“, але „ніхто їй не дивувався“ стара, нічого не розуміє. Ніхто не йшов рятувати „тільки війт і присяжних пару, підлизнів панських“ та „купка челяді панської метушилась біля вогню“. Та і в цих останніх, як котрий з них повернувся від пожару „можна було добачити блиск в зіньках“.

„але хто зна, од чого цей блиск: од вогню,
що з'їдав панські статки,
чи од того, що нівечиз панські статки, вогню“...

...„а стоги й обороги горіли“... а від вогню „бігли (бігли ж!) десь в ніч невиразні квапливі тіні...“ „Од вогню, в темну ніч“...

В епічному описі, спокійними, урівноваженими словами Бобинський подає картину великої емоційної насиченості, картину свідомої упертої боротьби з панями.

В такому пляні подана одна із кращих речей про «пацифікацію», міцний, повний сили протесту нарис М. Ірчана «Осінь в димах» (там же).

«Від села до села, від руїн до нових,—все вперед і вперед мчить карний загін. Звенигород і Підсоснів, Романів, Глуховичі—чотирнадцятий полк улавів у крові затопив. «Ще залишилося «одне» село Гаї. Вихром уривалися улани, як розлючена орда, в село, били, палили, громили,—недобитих забрали з собою. Але...

«Що ж це знов?

— Пане полковнику. Горить!

— Стій!

— Оглянулись і очі на Гаї.

— Псякреф! Це ж панський двір. Хто ж посмів? Я ж взяв всіх.»

Знов «ескадрони два в село». Знов езекуція, новий погром. Але боротьбі не кінець. Біднота стікає кров'ю, але боротьби не покидає.

«Це ж не перша осінь в пожежах.

Не остання в димах».

Написав М. Ірчан і п'єсу „Пляцдарм“, що йде в багатьох державних театрах України та інших республік СРСР. П'єса „Пляцдарм“, це широке полотно сучасного життя й боротьби трудящих мас Західньої України, що під проводом КПЗ'у в надзвичайно важких умовах фашистського дикого терору боряться за своє соціяльне й національне визволення. П'єса «Пляцдарм» дає широку картину пацифікації Західньої України, розкриваючи весь її політичний зміст, як підготовку до майбутньої імперіялістичної війни та інтервенції проти СРСР, в першу чергу проти Радянської України. «Пляцдарм» виділяється поміж усіми художніми творами, що торкаються пацифікації.

Та таких творів, на жаль, не багато, аж надто ще мало в нашій літературі. З менших творів сюди треба зарахувати оповідання Чулого Леоніда «Динамо» («Вікна», ч. I, 1931) та «Непокірний» («Вікна», 2, 1931 та «Західня Україна», 11—12, 1930), В. Шаяна «Нафталі Гімпель» («Вікна», II, 1931 та «Західня Україна», 3—4, 1930), М. Ірчана «Протокол» в книжці

«Осінь в димах» (1931), В. Гжицького «Погоня» («Західня Україна», 10, 1930), І. Ткачука «В боротьбі», П. Гірняка «22-й полк Підгалянський» («Західня Україна» 6, 1931), В. Атаманюка «Ластівки», «Пілсудська ніч Галичини» (у збірці «Крізь кривду й кров», 1932) тощо.

Частина авторів, замість подавати факти клясової боротьби так, як вони є, у їх непримеренности, воліє краще обмежуватись зідханнями, уболіванням над «долею» трудящих Західньої України,— погрозами панам, схематичними, голими, без показу їх в дії.

Ярослав Кондра, напр. подаючи у вірші «Нальот» («Вікна», 4, 1931) картину погрому, що його вчинили «харцизи» вскочивши «у Йванову обору», пограбувавши Івана, побивши хвору жінку «порсздиравши подушки, розбили ніч, сдвірка вирвали, розшили стріху стлілу,—строжили все, що кинулось до віч...«Розбили все... та не розбили одного, «ненависти бурун, що рве батрацькі груди»—розбить не змогли. Але ж автор не спромігся показати цей «ненависти бурун». Автор кінчає свій малюнок пасивною подачею погрозливо заціпленого п'ястука.

Пасанто у вірші «Крик» («Вікна», I, 1931) пише:

«То ви уже гвалтуєте?
Гвалтуйте!»

Ми перенесемо це без крику «рятуйте!», але й ви будьте готові на помсту.

М. Гаско у згаданому вже вірші «Західній Україні» по дає навіть таке:

«О, бідні!
Скривавлені
Брати мої!
Знущання садизм
Не знає і меж
Невже вам терпіти ще довго
Невже-ж?!»

і далше: «Фашисти,
фашисти.
чека вас кінець!»

Дехто ж подає картину так, що вся помста, боротьба

буде, мовляв, у майбутньому,—а зараз ніби тільки знуцання над трудящими.

Багато уваги звертають автори на питання самогубства, але не висвітлюють його достатньо.

Великий цикл у сучасній західньо-українській літературі творить, так би мовити, тюремна тематика, що поєднана з „пацифікацією“ та класовою боротьбою трудящих Західньої України. Яскравіший з цього циклу творів вірш К. Ярана „Сентиментальний вірш“ („Вікна“, I, 1931), оповідання Ніни Матулівни „Грати й сонце“ („Вікна“, 2, 1931 та „Західня Україна“, 11—12, 1930), П. Козланюка „Засуджений“ („Західня Україна“, I, 1930) тощо...

„Сентиментальний вірш“ К. Ярана це—„після розпачі й гніву“.

«Ось візьмуть тебе у грязні руки
І потопчуть твою людську гідність...
Вже чекають, чигають на тебе
пояси і лава і відро...
Крильця уст придавить кислий кнебель—
Мокрі рядна стягнуть синці крові.»

„І не чутимеш вже болю, ні наруги“. Страшні тюремні муки заподіяні над борцями революції мусять пробитися за тюремні ґрати, «за брами гарячим, червоним криком», що

«Виллється стотисяч б'ючками,
Серця сколихне одним ритмом».

І «в нестримному вихрі гніву» трудящі вирвуть «із панських кігтів день новий».

Цей Яранів „Сентиментальний вірш“—це чи не найміцніша, найбадьоріша річ між новішими західньо-українськими революційними творами. Він повний туги і болю, але ж він насичений ще більшою завзятістю до боротьби за справу пролетаріату. Центральний мотив у вірші—це мотив самогубства, але як відмінно рішає його Яран від інших авторів. Це не вихід з ситуації, як в деяких творах інших авторів, це навіть не хвилива слабкість, не зневіра,—це кінець безвихідної ситуації, ситуації за ґратами, серед страшних катувань, кінець, що з нього почнеться нова хвиля боротьби, міцна й завзята, щоб розбити саме цю безвихідну ситуацію створену буржуазною диктатурою.

Х

Повний віри у переможний тріумф трудящих нарис Н. Матулівни «Грати і сонце». Нарис побудовано на ґрунті антитези: палка революційна завзятість, уперта революційна боротьба і важкі умови життя й боротьби поруч з надлюдськими стражданнями.—В тюрмі 97 стомлених голодівкою грудей—хвилюються. Обличчя чорні,—а очі полум'яні, а в очах сталь.

Але й у цій частині творів не без зривів, не без зідхань, нарікань, схематичних погроз тощо.

Багато уваги звертають автори на сільську тематику й пропорційно менше на міську та робітничу. Часто за центральний об'єкт у малюванні міського та робітничого життя—є малюнок демонстрації, протесту, безробіття, безвихідність становища, часом забагато уваги побутовим сценам тощо, менше використовують автори страйки й особливо виграні страйки, та і в цілому ті досягнення, що їх мають трудящі в боротьбі з буржуазією.

І хоч у цілому революційна західньо-українська література має значні досягнення, хоч у цілому подає широку картину сучасного стану життя та боротьби трудящих з буржуазією,—ще багато дечого вона не розкрила, не висвітлила у всій повноті. Не розкрила, не дала ще література й повного показу «пацифікації», цього центрального вузла у знуцанні над трудящими Західньої України та боротьби з пацифікацією.

Атаманюкові радіо-картини «Батіг і багнет» роблять спробу використати нові засоби для зображення «пацифікації». Автор подає, за допомогою радіо, в окремих діялогах-сценах широку картину погрому над трудящими Західньої України. В. Атаманюк змагає поєднати показ боротьби трудящих з «пацифікацією» з показом самої «пацифікації». Як і інші автори він дає перевагу малюванню самої «пацифікації», Сам факт боротьби виступає у протестах селян, в демонстрації у місті та в переході сільського хлопця Каменюка на працю до міста, де він входить у робітничий гурток і усвідомлює собі справжній стан речей.

Цей останній мотив є фактично центральний для всього твору. До нього додає автор ще один мотив, голос з етеру, що символізує з промовою на робітничому мітингу протесту

проти «пацифікації» та показує, що трудящі Західньої України не самотні у своїй боротьбі з буржуазією, що з ними пролетаріат усього світу і в першу чергу ударний загін світового пролетаріату—пролетаріат СРСР.

Отже автор використовує всі спроможности радіо-мовлення. Авторів задум, використати радіо не тільки для передачі художнього твору, але й для самого оформлення твору треба вважати за цікавий і в даному випадку вдало конкретизований, придатний і для читання, і для естради, і для слухання через радіо-передачу.

Але ж автор не спромігся позбутись, чи не припустити деяких хиб, що поєднані з цим засобом. Автор не розгорнув достатне показу дієвих осіб, розвитку дії. Каменюк якось механічно став на новий шлях. Ми не бачимо його зросту, не бачимо причин цього зросту в дії. Вони виступають тільки в характеристиці від третіх осіб і то фактично аж при кінці твору. Не бачимо, зрештою, й наростання революційної боротьби у «спацифікованому» селі. Автор схематично переключає події з села до міста і не показує їх у їх діалектичній взаємодії. Сцени з розбітником з міста в час наради у лісі—замало, щоб конкретизувати показ провідної ролі пролетаріату в класовій боротьбі з буржуазією.

Звичайно, авторів засіб оформлювати художній твір, використовуючи можливости радіомовлення, одна з перших спроб, і важко, щоб був без хиб, які надалі треба виправляти, удосконалюючи метод побудови твору за цим засобом. Зокрема треба підкреслити боротьбу з схематизмом, що проявляється тут і в Атаманюка і може далі розвиватися на шкоду чіткості в побудові твору. Тут треба б поєднати з собою два моменти—техніку побудови діалогу такими засобами, якими користується в цілому п'єса, чи взагалі техніку побудови п'єси з технікою радіомовлення. Отже виникає питання про техніку передачі описових, розповідних моментів. Використаний від автора засіб—подавати ці моменти додатковими вставками керівника фільму—навряд чи достатній. Моменти передані від керівника є фактично авторські ремарки і випадають, по суті, з художнього плетива твору.

Питання про динаміку у показі її, про поєднання одної

події з другою,—питання, що вимагають дальшого розв'язання, дальшого поглиблення при застосуванні техніки радіомовлення для оформлення художнього твору. Ті засоби, що їх має радіомовлення, безперечно поширюють засоби оформлення художнього твору. Зокрема оформлений твір до потреб радіо-передачі може стати новим чинником у використуванні його для широких мас. Отже хочеться побажати, щоб спроба тов. Атаманюка не залишилася без уваги, чи одинокою, не зважаючи навіть на ті хиби, що є в цій першій спробі.

Та, зрештою, треба зазначити, що дещо з хиб, які є у спробі т. Атаманюка, залежить не лише від перших спроб будувати твір за технікою радіомовлення, але й від недостатньої чіткості у підході до теми, в чому Атаманюк не зовсім вільний, і від тих хиб, що є і в творах усіх інших авторів з малюнком „пацифікації“.

Над усуненням цих хиб у цілому революційній західно-українській літературі треба немало попрацювати, поклавши в основу показ борця за соціальне та національне звільнення трудящих Західної України, а не лише показ знущання над ними, замінивши при цьому нарікання й заклики показом революційної дії, переборюючи й той схематизм, що є ще в революційній західно-українській літературі.

ДМИТРО РУДИК.

ВІД АВТОРА

Твір, що його подано в цій книжці, первісно призначалося для радіопередачі. Вперше переслали його за назвою „Крик в етер“ на Жовтневі свята 1931 р. зі студії Київського Радіо-Центру силами своєї Драмлабораторії. Пересилання цього твору повторювали декільки разів, а останнього часу переклали його для радіомовлення польською мовою.

„Батіг і багнет“ є одною з перших спроб зовсім нового жанру художньої літератури, а саме радіо-п'єс, чи радіо-фільмів.¹⁾ Він має деякі спільні елементи з театральними п'єсами, або картинами та з кіно-фільмами. Звідси походить друга назва для таких творів — радіо-фільми. Театральна п'єса діє на зір і слух глядача, кіно-фільм діє на зір (звуковий фільм — і на слух) глядача, а радіо-п'єса дє лиш: на слух і вже не глядача, а слухача.²⁾ Ця особливість техніки радіо-мовлення і обумовлює форми побудови самого твору. Творчість художньої літератури для виконання через радіомовлення знаходиться іще в зачатковому стані і йде шляхами досліду, експерименту і взагалі шукання.

¹⁾ Термінологія ця, як і сам жанр, ще достатньо не розроблена і не усталена.

²⁾ Можливо, що з удосконаленням і поширенням техніки пересилання малюнку, радіо обслуговуватиме теж глядачів, подібно, як звукове кіно (що теж ще не цілком подолає труднощі в галузі передачі звуків).

Проте, виходячи зі спорідненості жанрів театро, — кіно — і радіо-п'єси, виникає можливість, за певних переробок і пристосувань, використовувати художні твори одної галузі мистецтва для виконання в іншій. Практика ця особливо доступна на початковому стані розвитку цих жанрів, коли вони ще не набрали стільки специфічних форм, щоб їх не можна або дуже важко було трансформувати.

Радіо-п'єса стоїть найближче до театральної п'єси: виконує її той самий актор (драмстудія), використовуючи, правда, з елементів театральної гри лише два — голос і, одчасти, рух. (Використовується також звукові ефекти). Тим то радіо-п'єсу дуже легко застосувати для сценічного виконання. І навпаки. Перші художні пересилання дієвих картин через радіо почались з пересилання театральних п'єс та інсценівок.

„Батіг і багнет“, крім пересилання по радіо, надається для колективного та драматизованого читання та театральних постанов. Кожна окрема картина становить для себе певну заокруглену цілість і може ставитись окремо або в монтажі з іншою. Нескладність постанови їх дозволяє виконати цей твір кожній, найпримітивніше обладнаній клубній та сельбудівській сцені.

Наростання і загострення класової боротьби на Західній Україні, нечуваний фашистський терор над трудящими Польщі, Румунії, і Чехословаччини, гарячкове готування капіталістичних держав до нападу на наш СРСР, всі ці питання мусять приковувати пильну увагу трудящих міста й села нашої країни. Ставлячи політичні доповіді на зазначені теми, ілюструвати їх можна тим або іншим епізодом з твору „Батіг і багнет“.

Ремарки „керівника фільму“ за текстом твору мусять по суті розростися в цілі боєві доповіді-заклики. В кожний час, в кожній іншій

обстановці вони можуть бути відмінні змістом і подавати свіжі нові факти.

Отакую поденну службову ролю в практиці мобілізації сил на боротьбу зі світовою буржуазією мислимо ми для нашого твору, крім того, що з закликом „Будь на варті!“ передаємо його в руки широкого трудящого читача.

Всі на оборону соціалістичної батьківщини!

Руку пролетаріатові Західньої України в огні класової борні!

Автор.

БАТІГ І БАГНЕТ

РАДІО-КАРТИНИ ПРО ПАЦИФІКАЦІЮ
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

ВСТУП

Керівник фільму. Західньою Україною ми називаємо ту частину етнографічних українських земель, що в минулому належали до Австрії та до царської Росії, а після імперіялістичної війни їх загарбали та помежували поміж собою три імперіялістичні держави: Польща, Румунія та Чехословаччина. Простір її займає понад 100 тисяч квадратних кілометрів і є більший за Греччину, Болгарію, Угорщину, Австрію, Чехословаччину, та має населення понад 11½ мільйонів, з чого українців 8 мільйонів. Польща захопила Галичину, Волинь, Холмщину, Полісся, Підляшша; Румунія Буковину та Марморош-сигітську округу, а Чехословаччина Закарпатську Україну.

Західня Україна має величезні природні багатства. Тут є великі поклади земляного воску, кам'яної і виварної соли, бурого вугілля та торфу, багато різних глин та залізної руди. Найбільше значення має видобуток нафти, яка знаходиться на території в 10.000 кв. кілом. Крім того, всі згадані краї є багаті на ліси, що їх тимчасові буржуазні загарбники-господарі інтенсивно винищують.

Промисловість на Західній Україні слабо розвинута і з цього боку Західня Україна є відстаюю. Переважно це хліборобська країна.

Спроби західньо-українського пролетаріату 1919 року захопити владу в свої руки і об'єднатися з Радянською Україною не дала зреалізувати західньо-українська буржуазія, що ще мала вплив

на широкі селянські маси і продала Західню Україну буржуазним державам. Комуністична партія Західньої України в той час іще тільки народжувалась.

Польща, Румунія, Чехословаччина ведуть політику заселення Західньої України вірними слугами фашизму, руйнуючи та тероризуючи трудяще населення. Західня Україна — це база фашистського імперіялістичного готування війни проти СРСР.

Наприкінці 1930 року польський фашизм, готуючись до соймових виборів, влаштував, відому на весь світ своїми звірствами, так зв. „пацифікацію“ Західньої України. Польські улани в Галичині заявляли одверто українським трудящим: „Війна з СРСР буде, але вас тоді не буде“. „Пацифікація“ Західньої України це було мобілізаційне готування терену для нападу на Радянський Союз.

Українська буржуазія в Галичині на чолі з своєю партією УНДО та іншими буржуазними партіями діє спільно з польським фашизмом проти інтересів трудящих. Вона клопочеться про людське око за українську культуру, а насправді вона одобряє, коли польський фашизм нищить рештки українських шкіл в Галичині, палить читальні, плюндрує кооперативи, заборонює українське слово вживати публічно і раз за разом конфіскує українську робітничу пресу. Українська буржуазія в Галичині найкращий спільник польському фашизмові у готуванні нападу на Радянську Україну, де українська культура досягла небувалого досі в історії розвитку і зросту.

Але всі заходи світової буржуазії в справі готування походу на СРСР розбиваються об одностайний мур західньо-українського пролетаріату, що за керівництвом комуністичної партії Західньої України (КПЗУ) спільно з пролетаріатом цілої Польщі та інших буржуазних країн стоїть вірно на сторожі батьківщини світового пролетаріату

і готує пролетарську революцію як на Західній Україні, так і в цілій Польщі та в інших буржуазних країнах. Ніякі сили звироднілого польського панства, ніякі мури й катування не спинять переможний хід світової революції, що все твердше і твердше стає на землі буржуазної Європи, розхитаної економічними кризами та безробіттям, у той час, як Радянський Союз йде швидкими кроками до соціалізму.

Про нечувані звірства польського фашизму, про боротьбу пролетаріату на Західній Україні нехай говорять живі люди, живі звуки, живі малюнки...

НА ВУЛИЦІ

Революційна молодь міркує про становище
на Західній Україні.

1 голос (співає)

Який то вітер шумно грає
Від Сяну, Прута, до Карпат,
Яке ж то лихо визирає
Із тих нужденних хлопських хат!
Яке ж то лихо визирає
Із тих нужденних наших хат...
(Замовкає).

2 голос. Далі.

1 голос. (мовчить).

2 голос. Чого ж ти замовк?

1 голос. Ех!

2 голос. Звідки цей сум у тебе?

1 голос. Стара це пісня...

2 голос. Стара і добра.

1 голос. Стара і гірка.

2 голос. Я тебе невізнаю.

1 голос. Хіба не візьме розпач душу...

2 голос. Ні! Нам розпач чужа!

1 голос (продовжує)... коли поглянеш на без-
просвітне наше життя під Польщею.

2 голос. Не тільки наше, не лише під Польщею.

1 голос. Правда твоя: і під Румунами, і під
Чехами...

2 голос (продовжує в його тоні): ... і в Німеччині,
і в Франції, і в Індії, і в Китаю.

1 голос. Я тебе не розумію.

2 голос. Справа проста.
1 голос. Панський терор розганяє нашого брата з рідної землі по всіх світах, але я не чув...
2 голос (перериває). Це кого ти за нашого брата вважаєш?
1 голос (збентежено). Кого? Ну, звісно...
2 голос (палко). Кожен трудящий, кожен визи-скуваний, кожен поневолений -- наш брат!
1 голос (мовчить).
2 голос. Не так?
1 голос. Справедливо, так. Багато нашого брата по світу.
2 голос (з поривом)... і велика наша сила!
1 голос. А проте:...Яке то лихо визирає із тих нужденних хлопських хат...
2 голос. На лихо—лихо й знайдегься.
1 голос. Сорок років, як написав Франко ці слова...
2 голос. За цей час уже 13 років існує Радянський Союз...
1 голос (не слухає)... а що змінилось?
2 голос. Тільки сліпі не бачуть, глухі не чують.
1 голос. А в нас? А в нас?
2 голос. В нас? В нас – боротьба...
1 голос. Тюрми.
2 голос...зріст клясової свідомости...
1 голос. Арешти.
2 голос...солідарність робітників і трудового селянства.
1 голос. Розстріли.
2 голос...інтернаціональна солідарність.
1 голос. І фашистський нагай над нами...
2 голос. Але йому ми вже протиставимо наш пролетарський кулак, що врешті розтрощить владу фашизму... ●
1 голос. Коли це буде?
2 голос. Коли менше в нас буде сумніву і більше завзяття.

1 голос. Тсс! Якийсь гомін...

2 голос. Так. Це йдуть наші хлопці.

(Хвилинка мовчанка. Слухають).

Гомін. (Наближається група молоді. Співають. Стають виразні слова. Вторує сопілка (флейта).

2 голос. Чуєш? Не тим голосом почав ти пісню. Молодь кінчає її як слід.

Спів: Гей же враз, гей же враз гукнемо,

Аби й сліпі нас пізнали:

Ми є ті, що вас всіх кормимо,

За вас всіх, ледарів, терпимо,

Ми робітники — комуністи,

Що панське знищимо ярмо,

Що панське знищимо ярмо.

Ледві пісня кінчається, як стає чутно скорий біг і здавлений заклик.

Голос надбіглого. Тихше! Тихше! Та замовкніть бо!

Голоси. А що?

А що таке?

Голос надбіглого. Цитьте бо! Розкажу!

Голоси (тихіше). Говори ж!

Голос надбіглого (одхеуючись). Дайте... духу... захо... пити. (Таємниче). Там... О! О! Слушайте. Всі наслухають.

Свист. Вдалі чути свист польської маршової пісні.

Голоси. Що таке?

Голос надбіглого. Маруся передавала, служниця вахмайстрова, що сьогодні в попа...

Голоси. Тсс! Тихше! Ховайтесь!

Чутно кроки і в такт свист і дзенькіт шаблі. Оддалік стукіт хвіртки, гавкіт собак і грюкіт вхідних дверей. Потім знову тиша.

1 голос. Вахмайстер до попа пішов.

●Голоси. Вахмайстра, то ми бачили...

А хто з ним?

З ним?!

Авже ж, з ним! Не з тобою ж!

2 голос. Хлопці! Давайте, дослідимо, в чому там справа.

Голоси. Давайте.

2 голос. Тільки — ша!

Голос. Я собаку сконфіскую — вона мене знає.

2 голос. По одному до вікна, решта стерегти вулицю.

Голоси. Рушай!

Тихий шум. Десь далеко калатає нічний сторож коло церкви. Нічна птаха пищить. Глухий гавкіт собак на селі. І тихо.

У ПОПА

Вахмайстер польської жандармерії з попом умовляються шпигунити за комсомольцями.

Вахмайстер (погрозливо). Не може-те?

Піп (плутаючись). Я не те, щоб... звичайно... пан вахмайстер розуміють... таємниця сповіді...

Вахмайстер. Ха-ха-ха! Пан-отче! Ха-ха-ха! Таємниця сповіді!...

Піп (збентежено). Ні! Звичайно, так... Випиймо!

Дзенькіт трьох чарок.

Вахмайстер. Як вам подобається, пане навчителю. (До попа). Це наш новий навчитель, вибачте, забув представити.

Навчитель. Власне — помішник.

Вахмайстер. Ну, так, так. Таємниця сповіді... Здорово сказано!

Піп (винувато). Звичайно, для нашої дорогої вітчизни...

Вахмайстер (поважно). О! Мудре слово.

Навчитель. Варте патріота польської республіки.

Піп. Церква завше за лад, за владу, що од бога настановлена.

Вахмайстер. О! Панське слово!

Навчитель. За нашу міцну республіку. Віват! Всі три голоси. Віват!

Дзенькіт чарок.

Вахмайстер. Marszał Piłsudski niech żyje!
Wiwat!

Всі три. Віват!
Вахмайстер. Панотче. Ви мусите це зробити...
Піп. Я не відмовляюсь, для блага вітчизни, але...
Вахмайстер. Без жодного — але.
Навчитель. Вітчизна потребує вірних слуг...
Піп. Незручно...
Вахмайстер. Зібрати точні відомости про місцевих більшовиків.
Піп. Вони мені самому в печінках. Безбожники.
Вахмайстер. Огож!
Піп. Одні голодранці і найбільш неспокійні.
Вахмайстер. Руку вашу, панотче. Наш фронт один.
Голос під вікном. Слухайте! Слухайте!
Навчитель. Кхе... Порядні українці завше знайдуть з нами спільну мову.
Вахмайстер. Цей пан... навчитель, держатиме з вами зв'язок...
Навчитель. Щоб не кидалось хлопам увічі.
Голос під вікном. Шпигун!
Піп. Розумію!
Вахмайстер. А оце списочок. Прогляньте. Що можете сказати про нього?..
Піп. Ось надіну окуляри (йде, добуває з шухлячки окуляри, сідає грузько на диван, читає). Так-с...
Навчитель. Proszę pařígoskę.
Вахмайстер. Dziekuje.

Черкає сірник, запалюють тиша. Тикає годинник.

За вікном.

1 голос. Хто йде?
Каменюк. Каменюк.
2 голос. Тсс! Тихше!
1 голос. Ти куди?
Каменюк. До попа.
2 голос. Ти — до попа?
Каменюк. Мати вмирає.

1 голос. Ну, а ще хотів до комсомольців...

Каменюк. Та вмовляв, вмовляв стару, не допомагає.

2 голос. І без попа помре.

Каменюк. Жалько матері... Розумієш...

Гребенюк. Тсс! Єсть! Слухай!

Каменюк. Що?

Гребенюк. В попа — шпигунська нарада. Зпід вікна погано чути. Пройди в дім, а за тобою проскочу й я. — Зрозумів?

Каменюк. Радо). Зрозумів.

2 голос. Йди. Йди. Тихше.

Піп (читає)... Палагнюк... О, це бузувір! Ніколи не змовчить... Нас, каже, більше, наш голос важливіший...

Навчитель. Явний більшовик!

Вахмайстер. Ми їх всіх... того.. (прицмокує). Там їх і — туди. (Ляск пальцями). Там уміють...

Піп (читає)... Штокало... Умгу... бунтівник... так... Рушорук... еге.

Вахмайстер (впівголоса). По них доберетесь і до грубої штуки...

Навчитель (також ж). Кхе... За нашими відомостями, він уже повинен тут бути...

Піп (читає). Вівчарюк, Беленда... так, так... гарна компанія...

Вахмайстер. Побачимо.

Навчитель. Ви розумієте: час!

Вахмайстер. До виборів — буде чисто.

Під вікном.

1 голос. Ти чуєш?

2 голос. Дурниця!

1 голос. Я теж так.

2 голос. Тсс! Говорить.

Піп (читає... Долішняк... (до гостей). Що ж ви, панове, не п'єте? Пляшка висохла. О, я зараз... Зараз нову принесу... пробачте (біжить у сіни).

Вахмайстер. }
 Навчитель. } разом. Не турбуйтеся, панотче.
 Піп (з дверей). Нічого. Нічого. Зараз буде...
 (скрикнув) О! Хто тут? (перелякано). Хто тут є?
 Каменюк. Добрий вечір, панотче. Це я...
 Піп. Хто — я?
 Каменюк. Я, син Улянин, вашої робітниці...
 Піп. Ху! Налякав як. Аж коліна затрусилась...
 Каменюк. Пробачте...
 Піп. Фе! Ти як сюди вліз?
 Каменюк. Мама вмирають... Мама просили вас... висповідатись хочуть перед смертю...
 Піп. Висповідатись?
 Каменюк. Вмирають... висповідатись хочуть...
 Піп. Ху. Зараз не можу... Пізно... В мене люди..
 Завтра.
 Каменюк. Завтра... вони не діждуть...
 Піп. Ну, що ж? Зараз не можу. Не розірвусь.
 Каменюк. Мати ж у вас робили... Коли покликали, вони йшли: вдень, чи вночі...
 Піп. Рад би, рад би, але не можу... Завтра...
 Ну, йди...
 Каменюк. Бувайте здорові.
 Піп. А завтра заїдь бричкою зранку, я поїду до хворої (замикає за ним надвірні двері).
 Каменюк (зза дверей). Завтра, може буде пізно.
 Піп (повертається у фотель). Пху! Ну й налякав мене. Мало з ніг не впав. Вмирать їй серед ночі забаглось.
 Вахмайстер. Хоч би всі виздихали оті хлопці.
 Навчитель. Кхе... Заспокойтесь, панотче, випийте...
 Піп (схоплюється). О, я й за пляшку забув. Вибачте. А де ж це мій список?
 Вахмайстер. }
 Навчитель } (схопились). Список?
 Піп. Список я тримав у руках.
 Вахмайстер. Не жартуйте, панотче.

Навчитель. Тож таємний документ.

Піп (стурбовано). Мабуть випустив у сінцях. Господи помилуй і спаси.

Вахмайстер. Дайте свічку.

Піп. Ось.

Навчитель. Кхе... Тож таємний документ.
Світять сірники.

Піп. Отут я стояв, отут десь упало...
Всі троє шарять по підлозі.

*Під вікном.**

1 голос. Не натискай.

2 голос. Де вони?

1 голос. Вийшли в сіни.

Щось шукають...

Гребенюк. Хлопці! За мною!

2 голос. Не надушуй.

Брязк розбитого скла. Хлопці втікають.

Піп.

Вахмайстер

Навчитель.

Вахмайстер

Піп. Я не знаю.

Навчитель. Списка нема?

Піп. Бог свідок...

Вахмайстер. До д'ябла з богом!

Різкий посвист вітру.

Навчитель. Кхе... 'До сто пйорунуф! Світло погасло.

Тиша.

Вахмайстер (схвильованим голосом). Хто там?
Стріляю!

Тиша. Вахмайстер клацає затвором.

Постріл. Бах!

Піп. Ах! Свят! Свят! Свят!

Посипалось скло і знову тиша. Потім дує вітер, стукає віконниця об вікно.

Навчитель. Кхе... Тож віконниця. Будь ти проклята!

Піп. Амінь!

НАРАДА В ЛІСІ

Комсомольці влаштовують у лісі нараду на яку має прийти з міста робітник, член КПЗУ.

Свист вітру в гілках, шелест листя і тріск ломаччя з наближенням нових осіб. Сосни гудуть).

1 голос. Вже всі?

Голоси. Всі.

2 голос. Ні, ні. Ще не всі.

1 голос. Кого ж бракує?

2 голос. Гребенюка.

Голоси. Так, так: нема ще Гребенюка.

1 голос. Він мав прийти з товаришем із міста..

Шпигун. Кхе... але я з ним розминувся... кхе..

1 голос. Я ж привів товариша сюди...

Голоси. Товариш із міста?

Сьогодні?

Ну, як там робітнича справа?

Як організація?

А ми вас чекали вже пару днів.

Шпигун. Кхе... Я гадаю, товариші, раніш послухати, як у вас справи, для чого ми сьогодні.. кхе... й зібралися, а тоді... кхе...

1 голос. Я так само думаю... Давайте, товариші..

2 голос. Товариші. Вам відомо, що в нас є — провокатор?

1 голос. Провокатор?

Шпигун. У нас?

Голоси. Тут, між нами?

2 голос. Та ні. Не тут серед нас, а в селі.
Шпигун. А! В селі...
Голоси. Так і кажи.
Не лякай.
Я вже готувавсь йому лепету роздро-
бити.
Шпигун. Ну, в селі... Звідки знати?
2 голос. Знаємо ми, товаришу, напевно.
Голоси. Кажи. Кажи.
2 голос. Провокатор цей був у попа...
Шпигун. У попа? Чого ж у попа? кхе...
Голоси. Не переривай!
Говори! Говори!
2 голос. Привів його вахмайстер. Там вони
розглядали список підозрілих серед наших селян...
Шпигун. Не може бути!
Голоси. Чому не може бути?
Оттак раз!
Та говори ж далі!
Шпигун. А я кажу, що це брехня... кхе...
2 голос. Ні, не брехня.
Шпигун. Я поінформований ще краще.
2 голос. Ваша інформація за стара.
Шпигун. Де докази?
2 голос. Зараз буде.
Голоси. Слухайте! Слухайте!
2 голос. Гребенюк підслухав у попа розмову..
Шпигун. Він міг... кхе... ще помилитися...
2 голос... і навіть бачив того провокатора...
Шпигун. Хіба?
Голоси. Бачив?
Сам бачив?
2 голос. Ось він сам надійде — розкаже.
Шпигун. Кхе... Давайте, товариші, краще про
наші справи. Чи там... кхе... провокатор є, чи нема...
2 голос. Товариш із міста не вірить нам, се-
люкам...
Шпигун. Кхе... Та що там?

2 голос. Думає, не розберемось, де провокатор...

Шпигун. Кхе... Ні, боронь, боже... я... кхе...

2 голос. А ось доказ!

Голоси. Що?

Що?

Покажи!

Шпигун. Список бунтарів.

2 голос. Список наших товаришів!

Всі. О!

Напружена тиша, серед неї свист нічної пташки.

Голос. Хтось іде.

2 голос. Це Гребенюк.

Шпигун. Кхе... Товариші. Я гадав... кхе... хіба..

Гребенюк надходячи). Вибачте, спізнився, товариша чекав...

1 голос. Товариш уже тут...

Гребенюк (налякано). Тут?

1 голос. Давно тут. Я привів...

2 голос. А що?

Шпигун. Ми розминулись...

Гребенюк (при какуючи ближче). Товариші! Так це ж...

2 голос. Говори!^с

Гребенюк. Це ж — провокатор!

Голоси. Що?

Тут?

Серед нас ~

Зрада!

Смерть йому!

Шпигун. Брехня!

2 голос. Товариші! Увага! (Всі вмовкають).

Гребенюк. Це той, що з вахмайстром був у попа.

2 голос. Ти певен?

Гребенюк. Своїми очима бачив крізь двері.

Голоси. На гилю його!

Шпигун. Товариші!

Голоси. Гади́на тобі товариш!

2 голос. Хай каже!

Шпигун. Товариші! Я мав відомість, що за мною поліція вислала шпигуна, провокатора. Щоб його перехитрити, я обдурив вахмайстра і був у попа ніби шпиг...

2 голос. Ти був у попа?

Шпигун. Був.

Гребенюк. Я ж кажу...

Шпигун. Найкращий вам доказ, що я з міської робітничої організації, це той, що інший делегат не прибув...

Гребенюк. Ні, прибув.

Шпигун. Кхе... при... був?

Всі. Прибув?

Гребенюк. Ось він іде.

Шпигун. До сто д'яблів! (кидається втікати).

2 голос. Ні з місця! Розстрошу череп!

Голос. Ой, стріляє!

2 голос (вдаряє шпигуна по руці). В'яжіть його, хлопці.

Гребенюк. Товаришу, Миколо. Виходьте. Ви не помилилися. Шпигун тут.

Робітник. Здорові, товариші!

Голоси. Доброго здоров'я!

Робітник. Затримався не з своєї вини, а з вини пана вахмайстра, що послав вам цього мого заступника...

Голоси. На гилю його, гада!

2 голос. Забийте йому вуста й вуха, щоб не тямив служити по фаху.

Голос. Здорово! Щоб не говорив про те, чого не чув.

2 голос. Прив'яжіть його до дуба.

1 голос. Щоб рук не каляти.

2 голос. Потім побачимо.

Робітник. Товариші! Часу в нас мало — при-

ступимо до справи. Фашизм набирає щораз жорстокіших форм боротьби з робітничою клясою. Фашизм готується до нападу на фортецю світової революції — СРСР. Фашизм підготовляє пляцдарм до нападу — терен нашої Галичини. Серед робітництва неймовірні арешти. Шпигунство, провокація. Терор має перекинутись на села. Завдання — активних і свідомих пролетарів знищити, ізолювати, решту залякати і при перевиборах перевести до союму свою більшість, більшість „пілсудчиків“...

Голос (наближається хутко, біжить). Товариші!

2 голос. Ти чого пішов з варті?

Голос. Товариші! Жандарми нас оточують!

Всі. Що?

Звідки?

Зрада!

Голос. Товариші! Рятуйтеся! Вони тут!

В лісі тріск гілля.

Робітник. Товариші. Розсійтесь у всі боки. Мерщій.

Голоси. Прокляття на них!

Робітник. Товаришу, Гребенюку!

Гребенюк. Я тут.

Робітник. Підемо разом — умовимось.

Вибігають. Хвилинка тишини.

Шпигун. Кхе... кхе... Муу... (мурчить і тупцює коло дуба).

Вахмайстер (наближаючись). Хто там? Стріляю!

Жандарми. Сій! Стріляємо!

Шпигун. Ммм...

Вахмайстер. Лягай! Стріляю!

Шпигун (кидається). Ммм...

Вахмайстер. Вогонь!

Постріли. Бах! Бах! Бах!

Шпигун стогне глухо і замовкає. Надходять жандарми.

Вахмайстер. Підійдіть, подивіться, хто це.
Жандарм (помалу, боязко йде). Це — прив'язаний.
Убитий.
Вахмайстер. Що? (підбігає).
Жандарм. Забитий рот і вуха (Розв'язує).
Вахмайстер. Недзельський! Пане навчителю!
Шпигун. Вони... я... кхе... до сто д'яблуф вас!
Я хочу жити!
Вахмайстер. Що вони говорили? Кажіть!
Шпигун. Ах! Я не хочу, не хочу вмирати!
Вахмайстер. Чорт з тобою! Що говорили
Хто був? Де явка?
Шпиг (кричить). Жити! Жи...
Вахмайстер (трусить ним). Пане Недзельські!
Отямся! (павза). Умер — болван!

БІДА В ХАТІ

Каменяк прощається з матір'ю і тікає з села,
бо на село мчить карна експедиція польських
уланів.

(Рип дверей і знову тиша. Хрипить у грудях старої за
кожним диханням).

Дівчинка. Бабо!

Хрип у грудях і тиша.

Дівчинка (тривожно). Бабо, ви чуєте?

Хрип у грудях і тиша.

Дівчинка (підходить ближче, термосить за плече).
Бабо, Каменячко!

Каменячка. А?

Дівчинка. Ви ще не вмерли?

Каменячка. А! Не вмерла? Не вмерла, ди-
тинко...

Дівчинка. У вас так страшно.

Каменячка. Три дні мучуся, три дні вмираю
і нема старій бабі смерти...

Дівчинка. Бабо, позичте соли...

Каменячка. Соли?...

Дівчинка. Соли. В нас нема за що купити...

Каменячка. Ой, нема, дитинко, скрізь бідно
діється...

Дівчинка. А ви вже все одно умрете, тато
казали.

Каменячка глухо ридає.

Дівчинка. Ой! Баба вмирають! (Кидається у двері)

Сусід (у дверях). Ти куди летиш?

Дівчинка. Тату. Баба доходять.

Каменячка глухо ридає.

Сусід. Що вам, сусідко? Може води? Ковтніть...

Каменячка (ковтає). Гірко, сусідоньку... жити.

Сусід. Таке собаче в нас життя під панами, що краще вже смерть...

Каменячка. Три дні вмираю, а смерть ще десь бариться... З життя я вже вийшла, а смерть ще не взяла... Отак баба заблукалась — ні сюди, ні туди...

Сусід. То ще, може, й видужаєте...

Каменячка. Ой, де там? Ні! Вже тільки туди... Візьми там сіль, дитинко, на припічку...

Сусід (ніяково). То ви пробачте, але нізащо й пушку соли купити... Доробилися...

Каменячка. Хіба я не знаю... Беріть... Мені вже все одно... А син...

Сусід. А де син?

Каменячка. Син... Щоб їм таке панування як мені конзння...

Сусід. Забрали?

Каменячка. Були... Не знайшли.

Сусід. Вчора чоловік тридцять забрали... Більше парубків...

Каменячка. Забрала б уже їх хвороба од нас...

Сусід. Нівечуть народ...

Скрип дверей.

Сусід. О!

Каменячка. Хто там?

Каменячка. Мамо!

Каменячка. Синку! Ти прийшов?

Сусід. Ти не боїшся?

Каменячка. Прийшов попрощатись...

Каменячка. Ти йдеш?

Сусід. Йди, йди, хлопче, бо зогниєш у тюрмах...

Каменячка. Йду, мамо.

Сусід. Ах, як страждає трудящий народ!

Каменючка. Нахили голову, синку; ми не побачимось уже ніколи.

Каменюк. Мамо!

Сусід. Ой, лишенько! Чуєте?

Тупіт кінноти.

Каменюк. Прощайте, матусю! (Біжить).

Сусід. Польська кавалерія несеться на село. Чвалом. О!

Чути: трубка грає.

Каменючка. Тікай! Ховайся! Гости здоров!

Сусід. Побіжу й я. Горе нам бідним. (Вибігає).

Каменючка. Оце аж тепер бабина смерть прийшла.

Топіт коней гураганом летить на слухача.

КАРНА ЕКСПЕДИЦІЯ

У селі польська карна експедиція, що приїхала «втихомирювати» Західню Україну. Хто міг, утік з села під лісок і звідти, з-за дерев спостерігає знущання над своїми близькими і знайомими.

Жінка. Тихше, людоньки, тихше.

Дівчина (плаче). Пустіть, пустіть мене.

Селянин. Тихше. Почують.

Жінка. О! Як почують, пропали ми!

Голоси. Чуєте?

Здаля чути лемент, плач, жіночі крики, дитячий вереск.
Розкотистий уланський регіт.

Дитина. Ма! Вони сюди не прийдуть?

Мати. Не прийдуть, дитиночко, не прийдуть, щоб вони вже до себе додому не прийшли!

Дід. Не помітять, то не прийдуть.

Селянин. Парубче, схились.

2 селянин (люто). Схились, не виглядай, бо всі пропадемо!

Парубок. Та я.

2 селянин. Як тебе лусну в потилицю, вилетить цікавість.

Жінка. Ой, падоньку мій гіренький. Там мій...

Дівчина. Пустіть, там мама!

3 селянин. Ні, я тут не всиджу!

Дід. Спина свербить?

Голоси. Піди — почешуть.

3 селянин. Я не можу чути це ячання, не можу слухати той зойк...

2 жінка. Сусідоньки! Все добро в хаті покинула, як було. Ой, заберуть, ой, сплюндрують, бузувіри!

Дід. Яке там уже в нас добро? Життя плюндрують!

Крик з села. А — а — а — а!

Жінка. Ой! Їх там катують!

Засічуть!

Заб'ють!

Чоловічі голоси. О, будьте ви прокляті, кати!

Голос. Нема на них більшовиків.

Жінка. Червону б армію на них!

Дід. Прийдуть.

Голоси. Коли?

Дід. Коли ми з бурянів вийдемо...

3 селянин. Коли ми не ховатись — а одбиватись мемо!

Бабуся. Курчата мої, куріпочки...

Голос. Горить!

Голоси. Що?

Де?

Голос. Он, у селі!

2 голос. Читальня горить!...

Жінка. Ой, людоньки, не видно де там мого сина...

Селянин. Заспокійтесь, голубко. Він молодий, брикне, що й Пілсудському його не наздігнати.

3 селянин. Краще б ми з вилами та з косами на них напали, аніж отут слухати катувань.

Здаля чути гул стогонів.

Дід. З ціпом на кулемети, синку?

Голос. А дими які чорні.

Жінка. Щоб тим панам вік такий!

Юнак. Нащо ж вони читальню, нащо ж книжки палять?

Дід. Щоб ми повік темними zostались, сину.

Дитячі голоси. О, ще горить!

Чоловік. Кооперація.

Голоси. Все пограбують.

Голос. Он! Біжить! Біжить!

Голоси. Хто?

Сюди!

Хто? Хто?

Чоловік. Якась жінка, розхристана.

Голоси. Та це ж Палагна!

Дивіть: посивіла.

Надивилася.

Бабуся. Горе, горе наше!

Палагна (захекавшись). Кінець світу!

Всі мовчать.

Жінка. Палагночко, душко, не бачила мої о сина?

Палагна. Що я набачилась. Щоб мої очі були
світа не бачили...

Чоловік. Ач, як тратують кіньми.

2 чоловік. Революції в бабиних скринях шу-
кають.

Гнітуха мовчанка.

Палагна (одхекавшись). Каменячка... сконала...

Голос. Умерла?

Палагна. Під різками...

Голоси. О!

Дід. От де бабина смерть барилась...

Жінка. Така їй страшна смерть писана...

Палагна. Мужиків зганяють...

Голос. Зганяють?

Палагна. Шомполами...

Голоси. Ах! (стогін).

Палагна...кров крізь сорочку бризкає...

Голоси. Ах! (стогін).

Палагна. Жінок січуть...

Гурт. Ах! (стогін).

Палагна...дівчат...

Гурт. Ах! (стогін).

Палагна. Вже їм віночків дівоцьких не носити...

Гурт. І!... (стогін).

Жінка. Палагничко - сестро, сина не бачила?

Палагна. І сини, і батьки там у поросі, в крові...

Гурт. Горе нам!

Смерть панам!

Загибіль!

Годі терпіти!

Доки?

Доки?

Доки?

Галас, крик, гомін.

Постріли. Здала впало кілька пострілів.

Гомін стих.

Голоси. Ой!

Що?

Нас замітили.

По нас б'ють.

Ранили.

Рукав у крові!

В кого?

Та в вас! У нас!

Вас у руку поранили.

То дика куля.

Тихше. Прихиліться.

Палагна (в афекті). То розстрілюють нас, як щенят, як собак, як горобців... Як курчат нас дуть, топчуть ногами, вивішують, як рибу, обкрадають серед білого дня. Кров нашу п'ють, як п'явки, знущаються над нами, як людожери, як шакали шарпають наше тіло, нашу душу... Горе, горе нам у панськiм ярмі! Горе рабам! (падає в знесиллі).

Голос. Нема родини, нема дитини, нема життя

З селянин, Годі терпіти! Треба гуртуватись. йти на панів, як більшовики зробили.

Голос. Змести їх, знищити!
Як гусінь шкідливу передушити!
Викурити вогнем, як сарану!

Селянин. Знову!
Он, он!
Тихше!

Голоси. До нас!
Сюди! Сюди!
Парубок.
Ти вирвався?

Парубок (стогне). Х — х — х!

Голос. Це чий?

2 жінка (радісно). Сину мій! Соко... (зупиняється).

Голоси. Вся спина в крові.
То сорочка, чи шкура висить?
Тебе били?

Парубок. Б-б-б... би-и-или.

2 жінка. Ах! (ридає).

Селянин. З тобою що?

Голос. Бідний. Він з жаху втратив мову.

Парубок. Т-т-т... еге!

2 жінка. Смерть, смерть катам! Ходіть, хай усіх нас переб'ють, або ми їх задушимо нашими трупами. (Вибігає).

Голоси. Годі!
Годі!
Смерть панам!
Смерть!

Дід. Ходім, діти.

Голоси. Ходім!

Постріл.

Всі. Ой!

Парубок. Д... д... дід у-умер.

Тиша.

ЕКЗЕКУЦІЯ

Найбільш підозрілих в революційності незможних селян улани сікли різками до втрати свідомости. Кількох забили на смерть. Багатіїв теж зігнали, щоб дивилися на екзекуцію. Багаті набріхують на бідняків. В селі далі бешкетують польські наїзники.

Лязг батога.

1 легіонер. Кабани, пся креф! Гайдамаки!

2 легіонер. Довго пам'ятатимуть нашу руку.

1 легіонер. Як тільки пам'ять до них поверне. Ходім!

2 легіонер. Ні, стій. Ще побалакаємо з оцими хлопами.

1 легіонер. Давай.

2 легіонер. Хлопи!

Багаті (улесливо). Слухаємо, паночку.

1 легіонер. Ти, мурго, капелюх вниз!

Багаті. А-я, бадю, а-я, зніміть капелюха.

2 легіонер. За що ми цих лайдаків висікли?

Багаті. А... так... уже...

Видно — заслужили....

Так... бог їм дав.

1 легіонер. Ха, ха, ха! Бог! Янек, ми з тобою боги! Ха, ха, ха!

2 легіонер. Не бог, хлопе, не бог, а — ми!

Багаті. Еге, еге, пани...

2 легіонер. А за що?

Багаті. За що?

Так...

Заробили...
Провинили...
Хто їх знає...
Казети читали...

1 багач. Що ледарі...

2 багач. Більшовики — гунцвоти.

1 легіонер (лязг батога). О! Правда!

2 легіонер. Так! Видно, що порядний господар. Молодець.

Стогін побитих.

1 селянин. Ох... Ледарі. Це ви, куме, про мене, що вік свій спрацював у вас?...

1 багач. Який вже там кум! Розкумились!

2 багач. Голота! Мало духа не спустив, а він — куматись.

Легіонери. Ха-ха-ха! Ми вашим родичам, вибачте, всипали в склад хлопських парфум.

1 багач. Ніби я стану з усяким голодранцем...

2 багач. Нема газді діла без них...

Легіонери. Ха-ха-ха! Кум! Кум! Кум!

1 легіонер. Ану, котрий там кум, вставай!

Мовчанка.

Багачі. Лежав — мовчав би.

Кумкає.

Потрібний комусь.

Подумають: і справді — куми.

Рознахабніла голота.

То таки не шкодить трохи провчити...

1 багач. Спасибі панам...

1 легіонер. Янек! Хлопи дякують. Як тобі подобається?

2 легіонер. Не журіться, ми часто навідуватись мемо.

1 легіонер. Більшовицький дух вивітримо.

Багачі. А-я. А-я. Дай вам, бог, здоровля.

Аби тільки газдівських дітей не збиткували...

Та не грабували...
Легіонери. Що?!

Мовчанка. Надходять улани.

Улани. Ану, хлопи. Уланам парад!
Ставай, ставай уряд!
Цілуйте кінський зад!
Ха-ха-ха!
Не хтіли панський—цілуйте кінський зад.
Ха-ха-ха!
Оце вам, хами, лад!

Багачі. Помилуйте.
Ми ж люди.
Глум такий.

1 легіонер. Облишите їх, колеги. Це порядні господарі.

2 легіонер. Porządni Rusini.

Багачі. Ая. Ая. Дай вам бог панування.

Серед побитих стогін.

1 селянин. Ох, гадюки!

2 селянин. Панування! Щоб вас пекло, як нас отут!

3 селянин. Язик присох, прилип...

4 селянин. Води...

Безсилий стогін стихає.

1 улан. Порядні? А наші коні не порядні?

2 улан. Браво, Бронек! Ха-ха-ха!

Багачі. От напасть!

1 легіонер. Отут вам бидло більшовицьке.
Візьміть ще ви його в рух.

2 легіонер. 9 штук. Од шмагання вже не чуємо рук.

Багачі (облегчено). Оцим сьогодні не щастить.
От що значить бунт: проти бога і панів.
Чорт з ними! Так їм слід!
Тихше! А то ще знов учепляться за нас.

1 у л а н. Ану, вставайте, ха́ми! Раз!

Лязг батога.

2 у л а н. Ну, ворущись! Ворущись! Ворущись!

1 у л а н. А! У них ще досі бунт. Ставай на ноги..

2 у л а н. Ну, держись!

1 л е г і о н е р. А, може, вмер?

2 л е г і о н е р. Не вмер, каналія. Прикидається.

1 у л а н. Кричи, хамська твоя душа: Нехай живе маршал!

Тихо.

2 у л а н. Ну, мурго, кшич! Жзавіш!

Лязг батога. Тихо.

У л а н и. Кинь його. Він згодився вже на все.

Тут уже ліквідовано більшовицький бунт.

Труп.

1 у л а н. Згоден? Коли з нього вже вийшов дух.

Кидає трупа.

2 у л а н. Ану, котрий тут ще бунтар?

У л а н и. Ха, ха, ха!

Кому ще пашпорт до комуни на той світ?

Ми випишемо раз — два.

Б а г а ч і. О! Вже вони...

Забудуть за більшовицький рай...

Як хто ще живий.

Будуть покірні вже...

Як цуци.

1 у л а н. Добре, хлопе! Мудро сказав!

Лязг батога.

1 с е л я н и н (слабим голосом). Самі ви... псярники танські... Кровопійці...

У л а н и. Ого! Ожив!

Ожив твій комунізм!

Ану, кропіль!

Ану, поправ!

Удари батога. Глухі стогони згодом змовкають.
Раптом здаля трубка.

У лани. Буде.
Пішли.
Затямлять нас.
На вічний час.
Ха, ха!

1 улан. А тепер, хлопц, ви кричіть: Ура!
Багачі. Та ми з вами.
Ура!!

1 улан. Нехай живе маршал!
Багачі. Нехай живе мирша!
Ура!
Ура!
Ура!

Тупіт коней, що віддаляються. Хвилину натягнута, тупа
мовчанка. Тиша.

1 багач. Невже усіх на смерть побили?

2 багач. Лежать як без духу.

Багачі. А крові скільки...

Одна лиш купа м'яса...

А ваш кум завзятий...

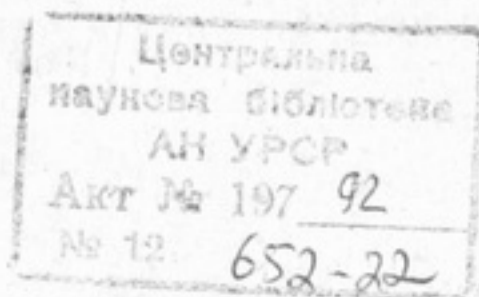
Вже, мабуть, аж тепер дух спустив...

Охо-хо!

1 багач. А й справді. Замоук. (Підходить до за-
битого). Куме! Куме! Куме — га?

1 селянин. Будьте ви прокляті — куме!

Далеко трубка грає.

БРАНЦІ ФАШИЗМУ

Загін улан, що „втихомирював“ село, виводить з села гурт „небезпешних“ селян.

(Наближається похід).

Вахмайстер (на коні). Кроком! Кроком!

Кінь ірже.

Улан. Пане вахмайстер. У них уже ноги не пружиняють.

Вахмайстер. Так підбадьорте їх шомполами. Кроком!

Повільна хода. Ритмічний дзенькіт оков. Ззаду долітає гомін юрби.

1 улан. Кроком, хлопе! Держи крок!

2 улан. Ти ж польської республіки жовнір.

3 улан. Держи штани і бодро марш.

4 улан. Раз! Раз! Раз!

1 селянин. Щоб ваша Польща так трималася, як я тримаюся на ногах.

1 улан. Стуль писек! Марш!

2 селянин. Щоб всі за неї так стояли, як ми.

2 улан. Не отставай! Не отставай!

3 селянин. Ой-го!

3 улан. У лаву! Підтягнись!

Лязг батога.

4 селянин. Ні, я не можу, хоч убийте, убийте краще тут. Мене вже сили не тримають, мене вже ноги не несуть.

Паде.

1 у л а н. Psia krew, kabanié! Wstawaj! Marsz!

4 селянин. Прощайте, сусідоньки, вже не побачу вас...

Стогне.

2 у л а н. За комір хама, в зад прикладом.

3 у л а н. Під ребра пару стусанів,
Щоб очуняв, як очманів.

Тягнуть знесиленого, ритмічно дзвонять кайдани, похід йде далі. З села надбігає юрба жінок, дітей, селян.

1 жінка (голосить). Ой, людоньки, салдатики куди ж ви їх забираєте, на що ви їх збиткуєте?

2 жінка. Ще мало били їх у селі?

1 селянин. Що зруйнували їх майно.

2 селянин. Не плачте, люди. Катів це не зворушить все одно!

Дитина. Тату! Тату!

1 селянин. Не плач, Семенку, я вернусь.

1 у л а н. Як вродить на вербі гарбуз.

2 у л а н. Кроком! Кроком! Кроком!

1 жінка. Ой, голубчику, ой, Іваночку. Та не покину я тебе цим звірям на знущаннячко.

Біжить за ними.

2 жінка. Та не пускайте їх, газдоньки, та виручайте їх, миленькі...

3 жінка. Куди ж пускаєте ви на загибіль їх?

Улани з віддалі кричать.

1 у л а н. Вернися, бабо, бо стріляю.

Стук замка.

2 у л а н. Назад! Назад! Бо заберем з собою!

Лязг батога.

На хвилину затихає гомін і тільки чути, як віддаляється ескорта ув'язнених, ритмічний брязг лянцюгів і далеке іржання коня.

Стихає плач, жінки заспокоюють дитину.

1 жінка. Не плач, дитинко, годі, годі...

2 жінка. Це горе всім нам треба перенести.

3 жінка. Ай, сину, сину мій, чи ще тебе побачу...

1 жінка. Куди ж їх повели?

1 селянин. В тюрму...

2 селянин. А може?...

1 жінка. Що — може?

2 жінка. А може, що?

2 селянин. Хіба хто знає?

1, 2, 3 жінка. Ой горе, горе, горе нам!

Сидять мовчки, задумавшись. Дехто тихо схлипує. Десь за селом пастух грає на сопілці сумну похоронну мелодію.

Розмова. Вже вечір.

Не день, а пекло...

Минув...

Краще б не було...

Темніє...

Життя в нас темне...

Щоб їм такий світ.

Налетіли...

Побили...

Спалили...

Катували...

Забрали...

Ну, доки ж нам терпіти?!

Тиша.

Розмова. Навіщо їх взяли?

Куди ж їх повели?

Під ніч.

О, люди, я чую...

Три постріли, раз по раз. Сопілка обривається.

Всі. О!

Стріляють.

Це вони.

1 жінка. Ай! Убили! Вбили! Це його убили!
(Біжить).

Селяни. Не пускайте її саму.

Голоси. О! О!

Біжить! Біжить!

2 жінка. Чоловік біжить.

3 жінка. Де? Де?
2 селянин. Ага! Он понад пляхом!
3 жінка. Хто ж це такий?

Тихо. Чути кроки, захеканий біг.

Голоси. Та це ж...
Що з тобою?
Ти як?
Де ж ті?
Кажі! Кажі!
Утікач. Не біжать?
1 селянин. Нема. Нема. Заспокійся.
Дитина. Тату! Тату! Це ти?
Утікач. Я...
Голоси. Кажі! Кажі!
Дитина. Чого ж на шиї в тебе шнур?
Голоси. Це що за шнур?
Утікач. Шнур?...
Голоси. Шнур!... Петля!...
Дитина. Татку! Ти такий блідий!
Голоси. Ну, говори!
Ну, говори ж!
Утікач. Нас повісили...
Голоси. Ох!
Утікач. Я обірвався...
Голоси. Ну?
Утікач. Я яром утік...
Голоси. А ті?
Утікач. За мною стріляли...
Голоси. А ті??
Утікач. За мною гнались...
Голоси. А ті?! А ті?!
Утікач. Вони...
Голоси. Вони —
Утікач... висять...
Голоси. Ви —
— сять?!

Сопілка грає похоронну.

НА ПОЖАРИЩІ

Хата згоріла. Мати з дитиною моститьс
спати на пожарищі.

(Тиша. Тріск дерева, що догорає. Поодаль піють півні. Знову тиша. Раптом чути чийсь кроки. Рух -- і зірвалась собака, гавкає).

Собака. Гав!

Мати. Тихо, Бровку, це ми.

Дитина. Мамо. Він нас не пізнає?...

Мати. Ми сами себе не пізнаємо...

Дитина. Мамо. А де наша хата?

Мати. Нема в нас хати.

Дитина. Як? У нас була отут хата...

Мати. Була...

Дитина. То де ж вона?

Мати. Згоріла.

Дитина. Згоріла?

Мати (зідхає).

Дитина. Оці головешки, це з хати, ма'?

Мати (мовчить).

Дитина. Мамо, чого ви плачете?

Мати. Дитино, моя люба!

Дитина. Мамо. То пани спалили хату, правда?

Мати. Пани! Звірі! Дикі грабіжники! Вовки люті

Тиша.

Дитина. Мамо, а де ми будемо жити?

Мати (мовчить).

Дитина. Ма! а де ми спатимемо?

Мати. Отут і заснемо, дитинко. Засунь ноги в попіл. Він ще теплий, а ніч холодна.

Дитина. Мамо, а я хочу їсти...
Мати. Цить, моє серце.

Засинають.

Музика глибокого страждання, що кінчається обірваним голосним акордом. Через дрібну павзу після того протяжно довге виє Бровко.

Дитина (крізь сон). Ма! А в панів є хата? Її не спалив ніхто?

Мати (палко). О, прийде той час, що все панство з корінем вирвемо і спалимо—ми! Злидарі!

В АДВОКАТА

Селяни йдуть до адвоката, українського патріота, просити поради. Вони ще не усвідомили собі, що українська буржуазія за одне з польською йде проти трудящого народу.

(Рип хатніх дверей. Розмова притишеним голосом).

Адвокат. Юльцю, мені треба одірватись...

Дружина (незадоволено). В нас іменини доньки раз у рік...

Адвокат. Але ж ти зрозумій...

Дружина (не слухаючи)... гості...

Адвокат (роздратовано). Я й сам знаю. Але ж я не можу мужиків не прийняти...

Дружина. Можуть прийти іншим разом. Я їм скажу.

Адвокат. Подожди! Вони їхали здалека...

Дружина. Ну, то що? Через те хлопство хвилини немає для себе...

Адвокат. Я й сам би їх погнав к чорту, але, розумієш, вони потрібні...

Дружина. Чорти їх носять...

Адвокат. Скоро вибори... Політика вимагає... іди... я зараз...

Дружина (поступаючись). Здихайся їх швидче...

Адвокат. Добре, добре. Будь певна... кітточко... йди... (пестить її на прощання).

Коли двері одчиняються, долітає плеск долонь і вигуки:

Панна Соня заспіває!...

Просимо!...

Просимо! .

Потім гул трохи стихає.

Адвокат (одчиняючи другі двері). Прошу, зайдіть.
Що скажете?

Селяни (покашлюючи для сміливости). Добрий день,
пане меценасе... Ми...

Адвокат. Кажіть, кажіть, що таке... Кажіть
зразу. Мені дуже ніколи...

Селяни. Та ми... Нещастя, пане...

Адвокат. Говоріть же до пуття... Один...

Селяни (разом). Грабунок!
Катування!
Погром!

1 селянин. Підождіть, люди (до адвоката). За-
брали...

Адвокат. Ну, ну, ну! Що забрали?

Селяни. Людей.

1 селянин. 20 чоловіка забрали.

Адвокат. Хто? Арештували?

Селяни. Еге, еге!

Пани!

Арештували, еге!

Закували й погнали!

1 селянин. 20 тільки з нашого села.

Селяни. А з других — те саме.

Скрізь, скрізь!

І били.

І палили.

Гвалтували.

Най ся преч каже!

Адвокат. Стійте! Стійте! Що ж я вам допоможу?

1 селянин. Не знати, куди завели їх...

Селяни. Ая, брата кудись...

Батька...

Сина...

Як у воду...

З покою тихо одчиняються двері і чути спів дівчини:

В гаю зеленім враз зі мнов
Ягідки він збирав,
Святу мені відкрив любов,
Ягідкою м'я звав...

Адвокат. Знаєте, це справа політична...

Дружина (крізь двері). Славку!...

Адвокат. Я зараз, зараз...

Жінка (стримує плач). Майте милість, допоможіть...

Селяни. Заспокійтесь, Катерино, вже пан ме-
ценас...

Адвокат. Я з приємністю... Я завжди... Це
мій обов'язок... Але, знаєте...

І селянин. Та ми знаємо... Ми зібрали тут
грошей вам...

Адвокат. Що ви? Що ви? В такому ділі, коли
вся громада, щоб я з вас гроші брав... Це мій
святий обов'язок...

Селяни. Допоможіть вже, дякуватимем...

Адвокат. Хіба що на марки там, бо це вже, зна-
єте, завше до громадської справи ще своїх докладеш.

Селяни. Крий боже, ми не хочемо даремне...

Адвокат. Там яких 200 злотих...

І селянин. Давай, Іване! Стане?

Дружина (з досадою). Славку!

Адвокат. Тільки ви зайдіть за тиждень...

І селянин. За... тиждень?

Адвокат (роздратовано). Ну, а ви що гадали,
що то отак в один день робиться? справа тяжка.
Доки те, да се... Ну, йдіть. За тиждень. Еге. За
тиждень.

Селяни. За тиждень... Бувайте здорові. (Виходять).

Адвокат. Поарештували.. Як би не було за
що, не арештували б... Он, мене: не арештовують...

Дружина (входить). Вже? Випровадив?

З залі несеться весела танечна музика.

Адвокат (співаючи). Вже... Вже... Вже... Буде
новий гешефт.

Дружина (виривається). Годі, годі. Зразу й танцювати.

Адвокат. Дурненька ти курочка. Ти розумієш, чим запахло?

Дружина. Ой, пустуне, ти вже зачув пиріг!

Адвокат. Пиріг, але не той... Злоті... Мандати... Посади...

Дружина. Ти ж мій дипломат!

Музика заглушує все.

У ТЮРМІ

У польській тюрмі битком набито політичних в'язнів. Між ними багато гобитих селян та робітників. Один з них в тяжкому стані -- помирає.

(Чутно повільні кроки ходьби по коридору і ритмічний бряк ключів).

Тиша.

В'язень (стогне). Ох, ох!

Голоси (співчуваюче). Болить?

Знову болить?

Що вам, товаришу?

Це хто?

Досюк?

В'язень (стогне). Бо-олить. Спирає дух... Ох...

Голоси. Повітря важке.

Набили нас тут, як оселедців...

Місця не вистачає...

Хворий в'язень. Як би води.

Другий в'язень (подає). На, пий.

Голоси. Звідки нас тут не набили?

Я — з Підгаєць.

А ти?

З Бережан.

З Рогатина.

Тернопіль.

Бучач.

Броди.

Городенка.

Перемишль.

Жовква. ①

Голоси. Го-го! Та тут уся Галичина!

Дідусь. Уся Галичина — в тюрмі! Ге-ге.

Хворий в'язень. Ой, братці, гину... (хрипить).

Голоси. Та що це за знущання?

Хворого до лікарні, а не в тюрму!

Клич коменданта!

Хай дадуть лікаря!

Бий у двері!

Стукіт у двері. Стогін хворого. Вигуки:

Візьміть хворого!

Дайте лікаря!

Ключник (б'є у двері в'язкою ключів і на це змовкає грюкіт і крик в'язнів). *Kabanie jeden z drugim, stól gebę!*

Хворий в'язень. Ой! (Горлові спазми).

Голоси. Забери хворого!

Лікаря дай!

Ключник. *Nie zdechniesz!*

В'язні. Здох би ти з твоєю владою!

Хворого до лікарні!

Ключник. *Tutaj ci chłopski sanatorjum, murgol!*

Голоси. Клич, собако, лікаря!

Годі знущатись!

Нам тут дихати нема чим!

Набили, як худоби в вагон.

Давай лікаря.

Знову грюкіт і крик.

Ключник. *Ja wam zagaz rokażę!* (Біжить кудись).

Голоси. Готуйтеся, товариші. Зараз придуть кати нас бити. Знову ламатимуть кості і кришити зуби.

Хворий в'язень. Перекажіть, товариші, жінці, синові до Камінки Струмилової... ой...

Голоси. Що вам?

Що вам?

Хворий в'язень (закашлявся). Ох!...

У дверях дзенкіт ключів.

Г о л о с и (притише). Вже йдуть...

Одчиняються двері і входить новий в'язень.

Ключник. Leż, kabanie, do kabanów! (Штовхає його у двері).

Новий в'язень. Ой. Та я... (Змовкає).

Г о л о с и. Ти хто?

Звідки?

Може провокатор?

Новий в'язень. Я — з Камінки Струмилової...

Г о л о с и. А! Поповнення.

Що? Ще нас тут мало!

Кати!

Йди ближче, хлопче!

Як у вас?...

Новий в'язень. В нас багато забрали. В мене взяли батька, а оце і мене...

Г о л о с и. Йди, тут земляк є...

Ось, бачиш...

Не знайомі часом?...

Досюку, от земляк.

Новий в'язень. Тату! Тату! Ви тут? (припадає до батька).

Г о л о с и. О! Зустрілись.

Новий в'язень. Тату! Тату! Обізвіться!

Г о л о с и. Що ж, він мовчить?

Новий в'язень. Татуню!

Мовчанка.

Г о л о с. Старий помер...

Хвилину тиша. Глухе ридання сина.

Раптом на вулиці чути могутній спів:

Кати завикли проливати

Україну кров'ю і слізьми...

Г о л о с и. Товариші! Робітнича демонстрація.

Ура! Робітники з нами!

Робітники демонструють!

Хай живе революція!

Співають разом з робітниками:

Але вже близько день, розплати:

Судити будемо їх ми!

Судити будемо їх ми!

На тому фоні ридання молодого в'язня:

— Тату! Татуню! Я одімщу за вас, за всіх, за
всіх нас!

МІТІНГ

Мітинг трудящих сприводу кривавих подій і звірського терору по селах Західньої України розганяє поліція, вживши для цього, як звичайно, стрільної зброї.

(Приглушений гамір зібраних. На тому фоні чути згучання запальної промови оратора. Слів не розібрати).

Один голос. Товариші. Хто це промовляє?

Голоси. Цить! Слухай!

То ж то: нічого не чути.

Це робітник з Дрогобича.

Комуніст.

Один голос. Дайте пропхатись наперед.

Голоси. Тихше, товариші!

Дальші голоси. Так! Так! Правда!

Промовець...це не все! Товариші! Польський фашизм кров'ю залив трудящцу Галичину... фашизм тероризував сотні сел, дико нищив селянське майно і жахливо знущався над сотнями тисяч трудового селянства...

Голоси. Геть фашизм!

Смерть катам!

Промовець. В'язниці набито трудящими; муrom і багнетами здушують всякий голос протесту, всяку людську думку, всякий крик: Жити!

Голоси. Калічать народ!

Знущаються!

Гірше звірів!

Промовець (не слухає, продовжує). А безробіття росте. Злидні охоплюють все ширші верстви. Голодна смерть дивиться в очі сотням тисяч трудящих.

Голоси. Пани ситі!

Їх за пуп не тягне!
Як кабани годовані!
Нашою кров'ю!

Промовець. Товариші. Ми терпимо голод, злидні, знущання, побої в той час, коли за штучним панським кордоном Збруча, що нас одрізав од Радянської України, розвивається вільно трудівниче соціалістичне життя країни, в той час, коли там наші брати будують соціалізм.

Голос з етеру...Гало! Гало! Говорить Харків...

Промовець. Ми під фашизмом. Ми в руках буржуазії. Ми ще мусимо боротися за своє визволення, за владу пролетаріату. В той час, коли наші брати за Збручем рахують свої досягнення, ми ведемо чорний рахунок своїх втрат, своїх кривавих поразок...

Голос з етеру...могутнім ентузіазмом широких трудящих мас, п'ятилітка виконується в 4, в 3 і, навіть, в 2½ років...

Промовець. Кривавий терор пілсудчини, що залив повинню наші села, вчинив нечувані спустошення, допустився неймовірних, нелюдських грабунків і мордування...

Голос з етеру...на нашому шляху соціалістичних здобутків...

Промовець...на нашому шляху революційних втрат...

Голос з етеру. Дніпрельстан!

Промовець. Бригідки!

Голос з етеру. Тракторобуд!

Промовець. Дрогобич!

Голос з етеру. Турксиб!

Промовець. Ломжа!

Голос з етеру. Магнетобуд!

Промовець. Луцьк!

Голос з етеру. Колективізація!

Промовець. Панська пацифікація Західньої України охопила більш ніж 31 повіт. Це значить,

що 31 повіт вогнем, мечем і різками плюндрували польські пани. Решта повітів зазнавали трупсі, масових арештів та побоїв поліції.

Голоси. Знаємо!

Бачили!

Запам'ятаємо!

Одплатимо!

Промовець. Спалили коло 1000 кооперативних і читальняних будинків.

Голос з етеру...місце темряви — церкви селяни заміняють на клуби та школи...

Промовець. Селянських хат жандарми та поліцаї спалили та зруйнували коло 500.

Голос з етеру. Колгоспи будують яслі, дитсадки, колективні кухні і їдальні...

Промовець. Наїзники пограбували та попалили селянського майна та збіжжя на 10 мільйонів польських злотих. Є цілі села, що в них усе до щенту пограбовано.

Голос з етеру. Трудящі маси Радянської України, за керівництвом комуністичної партії, йдуть велетенськими кроками до соціалізму...

Промовець. Загально арештовано 5.000 осіб, побито до каліцтва 4.000 осіб, що з них багато померло од ран та побоїв. Легко побитих селян та робітників більше 200.000 чоловік.

Голоси. А що ж Європа?

Антанта?

Культурна Європа?

Чого мовчить?

Голос з етеру. Але буржуазна Європа прагне зірвати будову соціалістичної держави, вона готує інтервенцію...

Промовець. Товариші. Європи є дві: наша, робітнича і буржуазна. Буржуазна Європа мовчить і мовчатиме, бо вона ж нас і продала польському панству актом з 14 березня 1923 року. Але пролетаріят Європи і всього світу буде з нами!

Голоси. Хай живе пролетаріят усіх країн!

Промовець. Європа буржуазна рада б не то що нас десять разів продати, вона прагне задушити нашу батьківщину, батьківщину всього світового пролетаріату — СРСР.

Голоси. Геть!

Руки короткі!

Гади!

Промовець. Буржуазна Європа готує інтервенцію проти СРСР, а Польща підготовляє військовий тил — терен нападу. От що значить — пацифікація!

Голоси. Не дамо задушити революцію!

Ми всі за СРСР!

Станемо на захист, як один!

Хай посміє!

За Радянський Союз голови покладемо!

За соціалізм!

Смерть фашизмові!

Голос з етеру. Хай живе революційна боротьба і визволення трудящих по всьому світу!

Голоси. Нас пронюхали!

Вивідали!

Оточили!

Поліція!

Військо!

Промовець. Хай живе революційна боротьба і перемога пролетаріату!

Голоси. Хай живе!

Ура!

Смерть фашистам!

Геть поліцію!

Поліцаї. Rozejść się!

Голоси. Товариші! Спокій!

Жени їх!

Камінням!

Починається галас, крик, вигуки. Все покриває залп пострілів.
Після того тиша і глухі стогони.

ДЕ ДРУЗІ?

Каменюк опинився в місті в робітничому гуртку. Все, що він бачив і пережив за польського „втихомирювання“ Галичини, вплинуло на нього пригноблююче. Хвилево в нього впало молодецьке завзяття. Але міський пролетаріят відкриває йому очі на справжній стан справи...

(На мандоліні грають пісню: *Видиш, брате мій...*)

1 робітник. Пізно вже, а Каменюка немає...

2 робітник. Коли б не попався.

3 робітник. Е, ні. Він хлопець не такий.

4 робітник. Хоч і з села недавно, а вже вжився...

5 робітник. Юркий парубок.

Музика починає знову ту саму пісню.

1 робітник. Та покинь уже цей сум...

2 робітник. Набридло.

5 робітник. Нехай хлопця. Може зуби болять.

3 робітник. Ніколи скиглити.

4 робітник. Наскиглились доволі! годі!

Музика. А такої? (Награє веселу коломийку).

Три подвійні стуки в вікно.

1 робітник (жваво). Це — Каменюк.

2 робітник. Я одчиню. (Йде).

5 робітник. Цей не пропаде.

Музика підстроює струни і грає бойового марша.

Каменюк (входить). Добрий вечір.

Голоси. Здоров.

Музика різко обриває гру. Хвилева мовчанка.

1 робітник. Чого ти, Каменюче, сьогодні якийсь не свій.

3 робітник. Може що трапилось?

4 робітник. За селом затужив?

Каменюк. Я й сам не знаю... (По хвилі). Я все думаю, як це таки так, що ніхто нами не турбується...

5 робітник. А пани, синку, не турбуються?

4 робітник. А шкура тріщить?

1 робітник. А якої ж ти турботи хочеш?

Каменюк. Ті криваві звірства, що в нас виробляють пани, що на саму згадку про них волос стає дубом, хіба про них ніхто не знає, не чує?..

1 робітник. А кого саме ти маєш на увазі?

Каменюк. Ну, в Німеччині, в Франції, у сусідів...

5 робітник. Е, он воно що!

Каменюк. Як таки нас покинули на поталу і ніде нікого не болить, що ми страждаємо?

1 робітник. То це ти, так сказати б, друзів шукаєш?

2 робітник. І то не простих, а державних!...

5 робітник. Ти гадаєш, синку, що в тих державах нема селян і робітників, а їм не живеться так, як нам?

4 робітник. Солодко тільки панам живеться.

Музика. Зараз, товариші, ми пошукаємо друзів. Ви ще й не знаєте, що я влаштував тут. (Встає і захожується коло якогось апарату).

Каменюк. Я не можу зрозуміти... Як десь американець на підпитку розіб'ється з автомобілем, то весь світ про це знає з газет, або як яка пані загубить шнурок перлів... А тут калічать сотні людей, ллють кров безневинно, збиткуються над нами і, невже, ніхто про це не знає?!

6 робітник. Може не хочуть знати?

3 робітник. Гадаєш, панам є час забивати собі голову тим, що тебе б'ють?...

2 робітник. Одна шкура злізе, друга наросте.

Музика. Ось, товариші, послухаймо Німеччину!...

4 робітник. В тебе вже є радіо?

Музика. Слушайте! Чи соціал-демократична Німеччина є той друг, що ти його шукаєш, Каменюче?

Берлін. Радіопередача кафешантанної музики.

1 робітник. Заткни йому горлянку. Не цікаво, як там пани веселяться.

5 робітник. Чорт їх не взяв! Не погано їм живеться!

Музика. А тепер послухайте Чехо-Словаччину. Це ближче до нас. Може їм видніше.

Прага. Радіо-передача кафешантанної музики.

3 робітник. Годі! Годі! Там нашого брата нема напевно, де ці забави.

Музика. То послухайте Букарешт. У Румунії є теж наші селяни, що їх одрізали од нас. То, може Румунська держава про нас дбає.

Букарешт. Радіо-передача музики танку і забав.

1 робітник. Румунським панам теж не погано. Добре деруть з трудящих.

Музика. Ще ж є Угорщина. Ось!

Будапешт. Музика чардашу і інших танків.

2 робітник. Далі! Далі! Давай інших.

Музика. А це ще буржуазна республіка. Слушайте Відень.

Відень. Музика забав.

Каменюк. Як я йшов додому, то і в нас по кафе музика аж надривається, панство п'є...

5 робітник. Нашу кров.

1 робітник. А от — Європа. І там те саме.

2 робітник. А трудящі там так само страждають, як і ми.

3 робітник. Оця панська Європа кричить на весь світ про те, що їй болить, що їй потрібне, а про нас, про трудящих, про наше горе ці буржуазні держави мовчать, або брешуть...

4 робітник. А ти чекай од них захисту!

1 робітник. Захищав вовк вівцю!

Каменюк. Страшно подумати, які ми обездолені і самотні!

Музика. Але є ще одна держава, теж близько до нас, що ми її ще не чули. Слухайте!

3 етеру. Гало! Говорить Харків!

Каменюк. Україна!

3 етеру. Продовжуємо вечер присвячений жертвам фашистського терору на Західній Україні. Товариші! Зза Збруча долітають до нас страшні вісті про неймовірне страждання наших братів робітників і селян від дикого панського терору...

Каменюк (зіскакує). Товариші! Не може бути! Це з Харкова?

3 робітник. Вони вже знають! Вони знають про нас!

5 робітник. Ми не самітні!

Музика. Агій на вас! Заскакали. Зрушили мені апарат. Тихше, хай наведу.

1 робітник. От, де нашими справами, робітничими, турбуються!

Музика. Виходить — знайшли таки друзів. Лише не там, де ти їх, Каменюче, шукав.

Каменюк (винувато). Наслухаєшся, надивишся на нашу долю та й шлях загубиш...

2 робітник. А ти не губи!

3 робітник. Гартуйся!

4 робітник. Кинь селянські сумніви!

Каменюк (ожив). Товариші! Які не є великі наші втрати, але наші досягнення незмірні! У нас є вже наша робітнича держава, наш зразок, вождь і на-

дія! За революцію, за світову революцію ми всі
вмерти готові!

Всі. Смерть фашизму. Хай живе революція!
І робітник. Оце справжній Каменюк тепер!
Каменюк. Ану, ну, давай іще Харків.

Музика. А тепер послухайте, що нам скаже
всесвітня червона столиця першої у світі соціаліс-
тичної держави — Москва.

Москва. Оркестр грає інтернаціональний гімн.

Один куплет всі слухають мовчки, а далі оркестр бере
п'яно, а всі дужим голосом з запалом співають:

Повстаньте гнані і голодні
Робітники усіх країв,
Як у вулкановій безодні
В серцях у нас клекоче гнів.
Ми всіх катів зітрем на порох...
Повстань же, військо злидарів.
Все, що забрав наш лютий ворог,
Щоб повернути — час наспів...

Чуєш? — сурми заграли...
Час розплати настав.
В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

ЗАКІНЧЕННЯ

Керівник фільму. Товариші слухачі! Радіофільму „Батіг і багнет“ про „пацифікацію“ Західньої України ми закінчили. Ми підслухали кілька епізодів з безкрайого, безперервного ряду страждань наших братів трудящих на Західній Україні, але з цього ми собі можемо тільки слабо уявити весь той гніт, що його терплять трудящі в пазурах фашизму. Щодня довідуємось ми про нові арешти, про нові знущання над в'язнями, про нові переслідування. Польський фашизм одною рукою душить і катує трудящих, а другою, разом з західньо-українською буржуазією готує напад на Радянський Союз. Західньо-український пролетаріят у надзвичайно важких умовах веде боротьбу з фашизмом. Боротьба ця коштує велетенських жертв. В цій боротьбі ми не сміємо залишатися ні байдужі, ні пасивні, співчутливі спостерігачі. Ми мусимо активно стати їм на допомогу. Трудяща Західня Україна чекає нашого слова, нашої дії. Є два шляхи виявити нашу солідарність і нашу допомогу трудящим Західньої України: перше — ще більше сил, ще більше запалу, ще більше праці вкласти в зміцнення нашого Радянського Союзу, в будівництво соціалізму, в дотермінове виконання першої і розгортання роботи на виконання другої п'ятирічки; друге — ще активніше, ще завзятіше зміцнювати оборону нашої країни. Відповіддю на панський терор за Збручем хай буде в нас збудування літака „Червона За-

хідня Україна"! Пролетарський обов'язок кожного трудящого слухача цього фільму взяти участь у збиранні коштів на літака „Червона Західня Україна“, що включиться в стрій оборони радянських кордонів, що в майбутній війні стане на послуги західньо-українського пролетаріату в його остаточній боротьбі за визволення.

Товаришу! Виконай свій обов'язок!

З М І С Т

	<i>Стор.</i>
<i>Передмова</i>	V
<i>Від автора</i>	XIV
<i>Вступ</i>	3
<i>На вулиці</i>	6
<i>У попа</i>	10
<i>Нарада в лісі</i>	15
<i>Біда в хаті</i>	21
<i>Карна експедиція</i>	24
<i>Екзекуція</i>	29
<i>Бранці фашизму</i>	34
<i>На пожарищі</i>	38
<i>В адвоката</i>	40
<i>У тюрмі</i>	44
<i>Мітинг</i>	48
<i>Де друзі?</i>	52
<i>Закінчення</i>	57

Масова бібліотека вид-цтва „ЗАХІДНЯ УКРАЇНА“

1. Гжицький В. — ЦІСАРСЬКЕ ПРАВО. Оповідання.
2. Коворіс М. — НЕ ПОШКОДИТЬ. Оповідання.
3. Ткачук І. — НЕЗАКІНЧЕНИЙ ЛИСТ. Оповідання.
4. Ірчан М. — БАТЬКО. Оповідання.
5. Кічура М. — ОСТАННІ МОГІКАНИ. Політсатира.
6. Сонін Л. — СО і ДІЙСНОСТИ. Оповідання.
7. Микитенко І. — ОДИН ДЕНЬ У ЛЬВОВІ. Нарис.
8. Качанюк М. — ЗАКАРПАТСЬКА УКРАЇНА. Стаття.
9. Дмитерко Л. — ВІТЕР ЗІ СХОДУ. Оповідання.
10. Миронів Б. — ДРОГОБИЦЬКЕ ПОВСТАННЯ. Стаття.
11. Степанюк І. — СТРУМУЮТЬ ДНІ. Поезії.
12. Мережаний Ю. — МОНТРЕАЛ. Нариси.
13. Ірчан М. — КАНАДСЬКА УКРАЇНА. Нарис.
14. Малицький Ф. — НА ПАНСЬКИХ ЛАНАХ. Оповідання.
15. Гаско М. — ШЛЮ ВАМ СВІЙ ПРИВІТ... Поезії.
16. Сонін Л. — КОЛЬОНІЯ В ЄВРОПІ. Оповідання.
17. Марфієвич М. — КРУТІЖ. Оповідання.
18. Зіньків Я. — 1920. Поезії.
19. Чулий Л. — ЧЕРВОНА ПЛЯМА. Оповідання.
20. Драган Р. — МАРШ. Оповідання.
21. Ткачук І. — СТРАЙК. Оповідання.

Готується до друку:

22. Терещенко М. — ГАЛИЧИНО! Поезії.
-

ВИДАВНИЦТВО СПІЛКИ РЕВОЛЮЦІЙН. ПИСЬМЕННИКІВ

„ЗАХІДНЯ УКРАЇНА“

ПРАВЛІННЯ: Харків, Троїцький пров. № 8, тел. 78-27.

Поштова адреса—Харків, поштова скринька 270.

ПРЕДСТАВНИЦТВО: Уповноважен. вид-ва Київ, поштова скр 20. Тел. 41-13

Видання, що досі появилися друком.

ПУБЛІЦИСТИКА, РЕПОРТАЖ

- Бевзя П. *Україна потойбіч*. Статті і нариси.
Ірчав М. *Канадська Україна*.
Качавюк М. *Закарпатська Україна*.
Лакиза І. *На руїнах поводі*. Нарис.
Мякитенко І. *Один день у Львові*.
Мировів Б. *Дрогобицьке повстання*.
Ткачівський С. *З кривавої книги Західньої України*.
Ткачівський С. *Сіро*. Спогади.
Ткачук І. *За Кавказькими хребтами*. (Вражіння з подорожі).

ПОЕЗІЇ

- Гаско М. *Шлю вам свій привіт...*
Загул Д. *Вибір німецьких балад*. Переклади.
Зіньків Я. 1920.
Кічура М. *На старті*.
Кічура М. *Передодні*.
Кічура М. *Останні моїкани*. Політсатири.
Кобилянський В. *Твори*. Друге доповнене видання.
Малицький Ф. *Холмщина*.
Марфієвич М. *Буковині*.
Степанюк І. *Струмують дні*.
Турчинська А. *Ізвори*.
Фальківський Д. *Полісся*.
Яблуценко В. *Над Дністром*. Балади.

ПРОЗА

- Атамавюк В. *Галицькі ночі*. Оповідання.
Гаврилюк І. *Прощайте*.
Гжицький В. *Цісарське право*. Збірка оповідань.
Гжицький В. *Цісарське право*. Оповідання.
Дмитерко Л. *Вітер зі сходу*.
Досвітвій О. *На той бік*.
Драган Р. *Марш*.
Ірчав М. *Батько*.
Ірчав М. *Карпатська ніч*.
Ірчав М. *В бур'ямах*.
Козланюк П. *Хлопські гарязди*.
Ковортс М. *Дві сили*.
Коворіс М. *По кам'яній стежці*.
Коворіс М. *Не пошкодить*.
Маковой О. *Вибрані оповідання*.
Макушинський К. *Семен Хрущ*. Переклад з польського.

Малицький Ф. *На панських ланах.*
Мартович Л. *Оповідання.* Твори т. I.
Марфієвич М. *Крутіж.*
Матулівна Н. *Без концесії.*
Мережаний Ю. *Монтреал.*
Мизинець В. *Виконати!* Оповідання.
Олексюк В. *Галицька хуртовина.*
Олексюк В. *Село горить.* Повість.
Паньків М. *Діти терору.*
Сонін Л. *Вода йде.*
Сонін Л. *Закарпатські квартали.*
Сонін Л. *Кольонія в Європі.*
Сонін Л. *Сон дійсності.*
Сонін Л. *Чорно-білі дні.*
Ткачук І. *Смерекові шуми.*
Ткачук І. *Страйк.*
Ткачук І. *Незакінчений лист.*
Чулвий Л. *Червона пляма.*

П'ЄСИ

Атаманюк В. *Батіг і бабет.* Сцени.
Ірчан М. *Підземна Галичина.* П'єса на 5 дій.
Ірчан М. „12“. Драма.

ЗБІРНИКИ

Атаманюк В. *Революційні пісні Західної України.*
Атаманюк В. *Революційна поезія Західної України.*
Кічура М., Рудик Д., Козоріс М. *Сучасна революційна поезія Західної України.*
Руку братам! Мистецький альбом.
Західна Україна. Літ.-мист. та гром.-політ. зшиток. Ч. I.
 " " " " Ч. II-III.
 " " " " Ч. IV.

КРИТИКА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Козоріс М. *Соціальні моменти в творчості В. Стефаника.*

Незабаром вийде з друку:

Гіряк П. *Оповідання.*
Драган Р. *Оповідання.*
Ірчан М. *Плацдарм.* П'єса.
Половник К. *Сонце в крові.*
Війна—імперіялістичній війні! Літерат.-мистецьк. альманах до роковин імперіяліст. війни на землях Західної України.

Всі зазначені видання „Західної України“ можна дістати по всіх книгарнях „ВУКОПКНИГ“.

Центральний склад: Харків, Горяїнівський пров.
Київ, Радянська площа, № 1.

652-22

Ціна 90 коп.

Handwritten mark

РЛ
№ 3133

117

Кол. р. 8

170-03

